

Міжнародне наукове спілкування: складнощі усного перекладу

Дарина Духненко

наукова співробітниця ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України,
м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7762-6413>,
e-mail: droolyndo@gmail.com

Тетяна Кіпушева

наукова співробітниця ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України,
м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6178-103X>,
e-mail: kipushonoktv@gmail.com

Тетяна Дрощенко

наукова співробітниця ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1000-9733>,
e-mail: droshchenko20@gmail.com

Запорукою ефективності усного перекладу є правильне психологічне налаштування, невпинне самовдосконалення, обізнаність із тематикою, термінологією та специфікою заходу, який потрібно перекладати, послуговування авторитетними джерелами й ресурсами, термінологічними базами даних тощо.

Ключові слова: усний переклад; судова експертиза; специфічна термінологія.

International scientific communication: interpretation challenges

Daryna Dukhnenko, Tetiana Kipusheva, Tetiana Droshchenko

The key to effective interpreting is the right mental attitude, unceasing self-improvement, awareness of the topic, terminology and specifics of an event to be interpreted, use of authoritative sources and resources, terminology databases, etc.

Keywords: interpretation; forensic examination; specific terminology.

У сучасному світі професія усного перекладача залишається однією з найскладніших, поступаючись лише деяким. Таких фахівців залучають до кожного міжнародного заходу — як політичних і культурних, так і наукових (конференцій, симпозіумів, виставок, церемоній і концертів тощо). Незважаючи на активне впровадження в усі сфери сучасного життя технологій штучного інтелекту, сьогодні зарано говорити про повноцінну заміну людини-перекладача машиною через низку чинників, які ми виокремлювали раніше: 1) машини перекладають окремі слова та фрази дослівно й не завжди точно інтерпретують історичний, економічний, міжкультурний та інші контексти мови оригіналу; 2) складнощі у виявленні помилок (особливості граматики, синтаксису, лексики,

семантики будь-якої мови); 3) неспроможність машини мислити критично; 4) труднощі у виявленні й інтерпретуванні справжніх людських емоцій, нездатність розпізнавати невербальну комунікацію; 5) складнощі у виявленні омонімів тощо [1, с. 464—465]. Науковці взагалі вважають, що жодним технологіям світу не під силу впоратися із таким складаним завданням, як одночасне прослуховування, сприйняття та відтворення отриманої інформації мовою перекладу [2, с. 11].

Головне завдання усного перекладача — перекладати усне мовлення з однієї мови іншою. Вони повинні робити це безпосередньо на місці, використовуючи вже набуті лінгвістичні навички та знання. Такі перекладачі не мають змоги звернутися до довідників або словників у процесі усного перекладу. Під

час перекладу іншою мовою усні перекладачі повинні бути впевнені, що вони цілком передають зміст мовлення. Зазвичай усні перекладачі перекладають з іноземної мови рідною, але іноді можливий і зворотний переклад, з рідної іноземною [3, с. 22—23].

Усний перекладач — це людина, яка постійно самовдосконалюється та поглиблює свої професійні знання й навички. Компетентний усний перекладач повинен досконало знати дві або більше мови, бути ерудованим і начитаним, обізнаним у предметі розмови та різних сферах людської діяльності, знати культуру й історію мов, з якої та якою він здійснює переклад. Важливо також демонструвати впевненість у собі, залишатися адаптивним за будь-яких обставин і вміти швидко приймати рішення.

Як усний, так і письмовий перекладач може *«суміщати виконання своїх обов'язків з діяльністю інформатора, редактора або критика оригіналу, тому спеціаліст повинен володіти всіма потрібними компетенціями, які дозволять йому здійснювати перекладацьку діяльність на фаховому рівні»* [4, с. 12].

Усні та письмові перекладачі беруть активну участь у боротьбі України з російською агресією: *«Поряд з неймовірною самовідданою роботою наших військових, медиків <...> не останню роль відіграють перекладачі, яких постійно залучають як для проведення міжнародних переговорів, так і для супроводження іноземних делегацій, які прибувають в Україну <...>. <...> на долю яких припало забезпечення наших військових україномовними інструкціями до різних одиниць військової техніки, що надходила від наших міжнародних партнерів, допомога в перекладі медичної документації для постраждалих з метою безперешкодного отримання необхідної медичної допомоги закордоном, переклад інформаційних матеріалів для висвітлення правдивої і актуальної ситуації в іноземних виданнях та різних медійних ресурсах»* [2, с. 12].

Зважаючи на різноманітні чинники, науковці виокремлюють різні види усного пе-

рекладу. Більшість дослідників підґрунтям для класифікації усних перекладів зазначають сфери їх застосування: переклад конференцій, медійний переклад, присяжний (судовий) переклад, переклад на переговорах, сурдопереклад, переклад конференцій із застосуванням супутникового зв'язку, переклад у соціальній сфері тощо [5, с. 2; 6, с. 63]. Наприклад, за П. А. Шміттом це переклад на ділових переговорах; синхронний переклад нашіптуванням; присяжний (судовий) переклад; медійний переклад та ін. [5, с. 2].

Питання коректного перекладу судово-експертної та юридичної лексики має вагомим значення для роботи усного перекладача. *По-перше*, така людина повинна вільно оперувати законодавчо-правовою базою країн, мовлення представників якої вона перекладатиме. *По-друге*, мати ґрунтовні знання в галузях права й судової експертизи та бути обізнаною у стилістичних особливостях такого перекладу, оскільки дослівно перекладати окремі слова недостатньо — важливо передати сенс висловленого.

Ми вже зауважували, що для грамотного передавання змісту вихідних текстів судової експертології слід частіше віддавати перевагу адекватному перекладу, уникаючи дослівного [7, с. 362].

Оскільки українське й американське (британське) право суттєво різняться, то термінологію судової експертології під час перекладу аналізувати доволі складно. Іноді слово зі словника не створює правильного уявлення про лексичну одиницю: адже аналогічні терміни у двох мовах можна трактувати по-різному або вони надають різного значення поняттям, описуючи одні докладно, інші — стисло. Наприклад, американське *prosecutor* найчастіше перекладають українською як «прокурор», проте функції цих двох фігур у системах американського й українського права не збігаються, тож американець, почувши слово *prosecutor*, уявляє собі інше (порівняно з тим, що вкладає в це поняття носій української мови) [7, с. 362—363].

На нашу думку, окрім специфічної лексики різних видів експертних досліджень, у сфері судової експертології перекладач на практиці стикається зі складнощами перекладу назв вищих навчальних, наукових та інших закладів, а також назв лабораторій, відділів, відділень і головне — самих експертиз.

Для того щоб забезпечити грамотний усний переклад під час конференції або круглого столу, перекладач має взяти до уваги такий алгоритм дій:

- розумійте та досліджуйте (завчасно підготуйтеся до усного перекладу: опануйте незнайому термінологію, основні поняття, сталі власні назви, процедури й технічні терміни, щоб розумітися на їхньому значенні та контексті застосування, дослідіть тематику заходу);
- використовуйте авторитетні джерела й ресурси (послугуйтеся авторитетними джерелами для перевірки й підтвердження перекладу: словниками з криміналістики, правовими документами (міжнародними стандартами ISO, законами, нормативно-правовими актами), термінологічними базами (*InterActive Terminology for Europe (IATE)* — офіційна термінологічна база Європейського Союзу, *Termium Plus* — термінологічна база даних, яка містить стандартизовані терміни з багатьох галузей, включно з правом, наукою та технікою), науковими дослідженнями (наприклад, статтями у відомих наукометричних базах *Scopus* або *Web of Science*) та ін.);
- послугуйтеся термінологічними базами даних (спеціалізованими базами даних, які містять термінологію з різних галузей і допомагають перекладачеві знайти потрібний термін, наприклад: *SDL MultiTerm*, *TermBase Builder*, *MemoQ TermBase* та ін.);
- зважайте на контекст (контекст уживання специфічного терміна здатний вплинути на його переклад);

- уникайте дослівного перекладу (у багатьох випадках дослівний переклад термінів криміналістики або юриспруденції може призвести до неправильного розуміння змісту висловлювання);
- консультируйтесь з фахівцями (у разі сумнівів щодо перекладу складних термінів або понять криміналістики краще звернутися за консультацією до фахівців у цій сфері — судових експертів або правознавців).

Неабияке значення має також психологічний чинник. Перекладачеві важливо правильно налаштуватися перед важливою подією: завчасна підготовка й ознайомлення з тематикою заходу, візуалізація успіху та позитивні афірмації сприятимуть зосередженню та позбавленню від зайвих деструктивних думок; уміння сприймати складні ситуації простіше, а кожне випробування як можливість проявити себе, здатність моделювати ситуацію поразки та шляхи її подолання дадуть змогу почуватися впевненіше; фізичне здоров'я і сон є запорукою успіху в будь-якій роботі.

Американський перекладач і перекладознавець Д. Робінсон зазначає, що перекладачі повинні мати акторські здібності, уміти імітувати та перевтілюватися. Їм слід розвивати свою пам'ять, яка допоможе пригадати слово, яке вони чули лише одного разу [4, с. 53]. Усний перекладач також повинен невпинно вдосконалювати свої професійні навички та здібності, самовдосконалюватися шляхом проходження стажувань, участі в різноманітних тематичних семінарах, навчання на спеціалізованих тренінгах тощо.

Отже, урахування професійним перекладачем зазначених вище чинників сприятиме ефективному виконанню усного перекладу, упевненому інтерпретуванню найскладнішого мовлення.

Перелік джерел посилання

1. Духненко Д. О., Дрощенко Т. Ю., Кіпушева Т. В. Засоби штучного інтелекту, використовувані у перекладацькій діяль-

- ності. *Innovative development of science, technology and education. Proceedings of V International Scientific and Practical Conference*. Perfect Publishing. Vancouver, Canada, 2024. Pp. 459—466. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/INNOVATIVE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-TECHNOLOGY-AND-EDUCATION-15-17.02.2024.pdf> (дата звернення: 29.08.2024).
2. Головня А. В., Щербина А. В., Гастинщикова Л. О. Види усного перекладу та сфери його застосування. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 4. Ч. 2. С. 11—18. DOI: 10.32782/2710-4656/2022.4.2/03 (дата звернення: 29.08.2024).
 3. Савченко Н. В. Особливості, які впливають на процес усного перекладу (на матеріалі японської мови) : курс. робота з япон. філол. Київ, 2023. 33 с. URL: http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/3245/%D0%9F%D1%8F%D0%BF01-19_%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9D_%D0%92.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 29.08.2024).
 4. Кочубей О. С. Психологічні чинники становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів : дис. ... канд. психол. наук. Рівне, 2016. 315 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/106597/1/Kochubey_O.S._Disertatsiya.pdf (дата звернення: 29.08.2024).
 5. Schmitt P. A. Berufspraxis und Ausbildung: Was machen Übersetzer / Dolmetscher? In M. Snell-Hornby, H. G. Höning, P. Kußmaul, P. A. Schmitt (Hrsg.) *Handbuch Translation*. Tübingen : Stauffenburg, 1998. Pp. 1—5.
 6. Гончаренко Л. О. Види усного перекладу в теорії та практиці. *Молодий вчений*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 63. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5.1/19.pdf> (дата звернення: 29.08.2024).
 7. Дрощенко Т. Ю., Духненко Д. А. Особенности перевода текстов судебной экспертизы на английский язык. *Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. CPN Publishing Group*. Tokyo, Japan, 2021. Pp. 362—363. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/09/SCIENCE-INNOVATIONS-AND-EDUCATION-PROBLEMS-AND-PROSPECTS-15-17.09.2021.pdf> (дата звернення: 29.08.2024).